

KÖNYVISMERTETÉS.

A személyragok viszonyáról a birtokra és tárgyra a magyar nyelvben. Előadta febr. 25. és jun. 3. 1861-ben Fogarasi János r. t. [Magyar akadémiai Értesítő. Nyelv- és Széptudományi osztály közlönye. Második kötet. 1861. (1—63. lap.)].

Minél korszerűbb vala Fogarasi János indítványa *a magyar tudományos nyelvtanra való előkészületekre nézve* (lásd itt a 138. és 139. l.) : annál inkább kell azon igyekeznünk, hogy tökéletesítsük tudományunkat, s kitöltsük a netaláni hiányokat. Ezt akarván ez ismertetésemmel is tenni, a szíves olvasó meg fogja nekem bocsátani, ha pusztá ismertetés helyett *értekező* ismertetést adok.

Fogarasi XXXI. szakaszra osztván értekezését, az I. szakaszban Geseniusból idéz egy helyet, mely meg akarja fejteni a személynévmásoknak az igékhez és más szókhöz való ragadását, s mely azt mondja, hogy, ilyes példák vannak a legtöbb nyelvekben, csak hogy általános hasonlóság (analogie) kevésben fejlődött ki; legáltalánosabban találhatik a magyar nyelvben. „Ily nagy tekintély nyilatkozata megérdemli, úgymond Fogarasi, hogy a tárgyat, mely még koránt sincs tisztába hozva, mi magunk igyekezzünk lehető tökéletesen kifejteni, fényre deríteni.“ — „Azt mondja továbbá Gesenius : Ha a személyragok igékhez függesztetnek, akkor azok, kevés kivétellel a névmás tárgyesetét jelentik, pl. a héberben : *ketalta-ni* (öltél engem); ha névhez járúlnak, a sajátítót (genitivust) : *kol-o* (szava), *kol-i* (szavam); ha előljárókhöz, akkor azt az esetet jelentik, melyben a névmás gondolandó, pl. *b-i* (bennem), de előfordúl mint alanyeset is : *kamo-ni* (mint én). Mindenek előtt meg kell jegyezni, így folytatja Fogarasi, hogy a magyarban a személyragok, ha igéhez

függesztetnek is (az egy *l*-et kivéven) épen nem jelentik a személynévmások tárgy esetét, hanem ezeknek alany esetét, például *kér-em* épen nem azt teszi, hogy *kér engem*, hanem *kér-én*, tehát ezen ragozás, melyben pedig, mint kifejtendem, csak ugyan tárgyrhatás is lappang, lényegesen különbözik azon arab, héber, perzsa ragozásoktól, melyekben az igékhez függesztett személyragok tárgy esetben gondoltatnak, kivéven, mint érintém, az *l* ragot, mely az egyes vagy többes második személyre hatást fejezi ki: *kér-l-ek* (rogo te vagy vos).“

Azt ugyan jól tette Fogarasi, hogy Gesenius tekintélye által indítva fog az említett tárgy felvilágosításához: de már azt nem tette helyesen, hogy nem világosan mondja meg, mi van a Gesenius felhozta példákban. *Ketalta-ni* tesz: öltél engem, de, úgymond Fogarasi, *kér-em* nem tesz ám: *kér engem*, hanem *kér-én*. Ebből azt kell értenie az olvasónak, ki nem tud héberül, arabul, perzsául, úgy mint Fogarasi, hogy valamint az előadás értelme szerint a *kéremben* egy személynévmás van, azonkép a *ketaltani*-ban is csak egy van: pedig az nincs úgy. Ha már olyanoknak, kik nem tudják az illető nyelveket, akarta megmagyarázni a *ketaltani*-t, miért nem hasonlította hozzá ezt: *tud-já-tok* vagy *kér-i-tek*? Hisz ezekben megvan a külső alakbeli hasonlóság, mennyiben a héber *ketal-ta-ni*-ban két személyrag van: *ta* = te és *ni* = engem, s a magyar *tud-já-tok*, *kér-i-tek*-ben is két rag van: *ja*, *i*, meg *tok*, *tek*. Egy úttal szemmel láthatóvá tehette volna az alakbeli különbséget is, mely ez által lesz világossá, hogy figyelmeztetem az olvasót: Íme a *ketal-ta-ni*-ban a *ta* rag az alanyt fejezi ki: ölt-él (t. i. te), a *ni* pedig a tárgyat jelöli: *engem*; viszontag a magyar példában az első helyen álló *ja*, *i* jelöli a tárgyat, az utolsó helyen álló *tok*, *tek* jelöli az alanyt. Ha így magyarázom az olvasónak a felhozott példákat, az helyes ítéletet képezhet magának a dologról, s megértheti a 'du hast's' példát is, melyben hasonlóképp két rag van: *st* (ich habe, du ha-st (hab-st helyett), és a hozzásimuló *s*, mely *es* helyett van; sőt talán mindjárt elején arra a véleményre is juthat, hogy a héber, arab, perzsa s több nyelvből idézett példák nem is hasonlíthatók a magyar példákhoz, mennyiben a *tudom*, *tudod*, *tudja*, *tudjuk*, *tudjátok*, *tudják* stb. tökéletesebb szervezetek, a *ketalta-ni*, *du hast's* stb. féléknél, melyekben *ni* és *'s* csak hozzásimulások (enclisisek), nem pedig a szó testébe felvett és beléolvadt alkotó részek. Igaz ugyan, hogy ha így magya-

rázza Fogarasi a dolgot, nem állíthatja ezt : „A magyarban a személyragok, ha igéhez függesztetnek (az egy *l*-et kivévén) épen nem jelentik a személynévmások tárgyesetét, hanem ezeknek alanyesetét“ ; miben sok igazítani való van. A katal-*ta*-ban is személyrag van, mely alany ; a tud-*tok*-ban is az van, mely alany : továbbá a ketal-*ta-ni*-ban az alanyon kívül tárgyjelölés is van : *ni* = engem ; a tud-*já-tok*-ban is az alanyon kívül tárgyjelölés is van : *já* = azt, azokat. Tehát az sem áll, hogy az egy *l*-en kívül nincsen tárgyra mutató a magyar igében, mert ezekben :

tud- <i>l</i> (a)k	kér- <i>l</i> (e)k és
tud- <i>j</i> -uk	kér- <i>j</i> -ük
tud- <i>já</i> -tok	kér- <i>i</i> -tek
tud- <i>já</i> -k	kér- <i>i</i> -k
tud- <i>ja</i>	kér- <i>i</i>

az *l* és *j, ja, i* világosan tárgyjelölők, vagy tárgyra mutatók. Hogy aztán vajjon az *l, j, já, i* személynévmások-e vagy mutató névmások, az annyira csekély dolog, hogy szinte szót sem érdemel. Mert a mi az első vagy második személyre, mint tárgyra mutat, az szükségkép személynévmás-féle ; a mi pedig a harmadik személyre mint tárgyra mutat (mely harmadik személy az egész látható és láthatatlan világot, s azok milliom meg milliom lényeit, képzelt és való dolgait jelenti), az szükségkép vagy 3. személybeli névmás, vagy mutató névmás, mely kettő vagy rokon vagy épen azonos a nyelvekben. — Sőt, továbbá még azt is kérdezni lehet : van-e magyar ember, ki a *kérem* szót így magyarázza = *kér-én* ? nem így kell-e a *kérek*-et magyarázni, s azután azt mondani, hogy a *kérem*-ben több értelem van mint a *kérek*-ben, még pedig olyan értelem van abban, milyen a *kérjük, kéritek, kérik*-ben, ha az alanybeli különbséget levonjuk. — Ezekből kitetszik, hogy Fogarasi mindjárt az értekezés elején ferdén mutatja fel a magyar nyelv tényeit, s az idegen nyelvekből előhozott példákkal csak megtéveszti az olvasót, nem útba igazítja.

A II. szakaszban alaptalanságát mutatja ki F. annak a véleménynek, mely szerint abban : ház-*a*, kez-*e*, az *a, e* személynévmás volna, mert ha ház-*a* = domus ejus, hol veszi magát az *a, e* ezekben : ház-*a*-im, ház-*a*-id, ház-*a*-i, kez-*e*-im, kez-*e*-id, kez-*e*-i stb. ?

Mindenkép forgatja ezt az *a-t*, *e-t*, de harmadik személyi névmást nem talál benne.

A III. szakaszban egy más véleményt czáfol meg, mely szerint az *a*, *e* ezekben : ház-*a-m*, kez-*e-m* stb. nem személyt, hanem birtokot képviselő *ő*, vagy talán *az*, *ez* volna, s így ház-*a-m* annyit tenne, mint *domus ista mea*. — „Itt is úgy látszik tehát nekem, úgy mond, hogy a magyar nyelvet kimerítően még ezen tárgyban sem aknáztuk ki.“ — Véleményünk szerint Fogarasi más példákat is hozhat elé, nem csak a ház-*a-m* féléét, p. o. a XVI. szakaszból ezt : kalap-*o-m* stb. vagy ezt odú-*m*, hogy szabadon bocsátkozzék a magyar nyelv tényeinek dialektikájába. Mert ha egymás mellé teszem e három szónak ragjait :

odú- <i>m</i>	kalap- <i>o-m</i>	ház- <i>a-m</i>
odú- <i>d</i>	kalap- <i>o-d</i>	ház- <i>ad</i>
odú- <i>ja</i>	kalap- <i>ja</i> ,	ház- <i>a</i>
odú- <i>i-m</i>	kalap- <i>ja-i-m</i>	ház- <i>a-i-m</i>
odú- <i>i-d</i>	kalap- <i>ja-i-d</i>	ház- <i>a-i-d</i>
odú- <i>i-(ji)</i> ;	kalap- <i>ja-i</i> ;	ház- <i>a-i</i>
odú- <i>nk</i>	kalap- <i>unk</i>	ház- <i>unk</i>
odú- <i>tok</i>	kalap- <i>o-tok</i>	ház- <i>a-tok</i>
odú- <i>jok</i> ,	kalap- <i>jok</i>	ház- <i>ok</i>
odú- <i>i-nk</i>	kalap- <i>ja-i-nk</i>	ház- <i>a-i-nk</i>
odú- <i>i-tok</i>	kalap- <i>ja-i-tok</i>	ház- <i>a-i-tok</i>
odú- <i>i-k(jik)</i>	kalap- <i>ja-i-k</i>	ház- <i>a-i-k</i> ,

azt fogom állítani, hogy az *odú* példán látszanak meg tisztán és csupaszon a személyi vagy birtokosi *) ragok, melyek az egyes-szám-ban *m d ja(a)*, a többes számban *nk tok (tek, tök) jok (ok, jök, ök)*; továbbá azt fogom állítani, hogy a birtokosi ragokat megelőző *i* a birtok többes-szám-beli jelelője; végre azt fogom még állítani, hogy ezek a birtokosi ragok, meg a birtok többes-szám-beli jelelője, az *i*, lényegesek, tehát egyedül szükségesek. Ennélfogva mind az, mi a birtok-szón és a megnevezett ragokon kívül még látható, úgymint az *o, a, ja (kalap-om-, kalap-o-d, ház-a-m, ház-a-d, kalap-ja-im, ház-*

*) Tulajdonkép így kellene őket nevezni, mert *m d ja*, *nk tok jok* a birtokost jelölik, a névszó pedig, a melyhez azok ragadnak, a birtokot nevezi.

a-im), az nem lényeges, hanem vagy a könnyebb ejtés végett van ott (kalap-o-m- ház-a-m), vagy más okból (kalap-ja-im, ház-a-im, mert ejthetni kalap-im, házim-ot is), melyet még nem tudok. Ilyen okoskodásra kell, hogy vezessenek a példák, melyeket a névszók birtokosi és birtoki ragozása nyújt.

De Fogarasi legott ellenkezik emez okoskodás azon részével, mely az *i*-ben a többség jelelőjét látja, mert, úgymond (a 6. lapon): „nem adna-e azon körülmény, hogy azon *i* mind a régi iratokban, mind a mai tájszóalásokban számtalanszor előfordúl, mint egyes harmadik személy képviselője, a *legnagyobb határozatlanságokra és kétértelműségekre alkalmat, melyeket pedig oly nagy gonddal kerül ki mindenütt és mindenben a magyar nyelv?*“ — Az 57. lapon ismétli: „Másrésről annyi az *i* rag, mint érintém, egyes-számban is, még pedig épen személyrag, mint általán a népnyelvben (béri, közepi, szemí, véri, rendi, sőt gondi is, továbbá pénzi, pénzit, szereteti, szeretetít), különösen azon *i* mellékneveket is sok ezer számmal képez, *hogy akkor nyelvünket csupa zavaréknak kellene tartanunk, melyben az i egyszer egyes, másszor többes-számot jelentene, s mind két értelemmel ezer és ezer esetben fordulna elő.*“ Fogarasi, ki annyira szereti „maga magával hozni összehangzásba“ a magyar nyelvet, s azt semmi máshoz, csak „maga magához“ hasonlítani, még sem okoskodik a magyar nyelv szempontjából. Ugyanis, nem igaz-e, hogy a közönséges nyelvtudat ezen: *háza* egyes birtokot, s ezen: *házai* többes birtokot ért, még pedig ezer meg ezer alkalommal, (kezei, lábai, fogai, lovai, tehenci, szamarai stb. stb. mind többségek)? Nem igaz-e, hogy a közönséges ejtés az *e*-t és *é*-t *i*-re változtatja, s mond *pénze*, *pénzét* helyett *pénzi*, *pénzit*, s ezt is ezer meg ezer alkalommal, sőt sok más szóalakban is, p. o. tanétani helyett tanítani-t mond stb. stb.? Származik-e ebből a magyarul beszélők közt valaha legkisebb zavar is? Mondja meg Fogarasi maga, emlékezik-e arra, hogy valaha ezek miatt nem érté a népet, vagy hogy a nép ötet, mikor annak nyelvén szólott hozzá, nem értheté? Tehát a megróvott *i* nem „ád alkalmat a legnagyobb határozatlanságokra és kétértelműségekre“, s minthogy a magyar nyelv szereti az *e*-t és *é*-t *i*-re változtatni, épen nem „kerüli ki nagy gonddal a kétértelműségeket és határozatlanságokat“, sőt keresve keresi. Azért ki fogja e miatt *csupa zavaréknak* tartani a magyar nyelvet? A magyar nyelv nem zavarék, nem is kétértelmű; neki az ő kebelében lefolyt hang

beli változások legkisebb alkalmatlanságot sem okoznak : ámde okozhatnak *nyelvtudományunknak*, ámde *nyelvtudományunkat tehetik zavarrékká!* A magyar nyelv szempontjából lehetetlen a ház-a, kez-e(i)-féléket nem úgy értelmezni, hogy az *a*, *e* (*i*) a harmadik személynévmási rag, mely itt birtokosi rag, mint az *m* és *d*, s az *nk*, *tok*, *jok* is azok. Lehetetlen a magyar nyelv szempontjából az *i*-t ezekben : lába-*i*-m, keze-*i*-m, lába-*i*, keze-*i* nem a többség jelelőjének venni, s különbözönek amaz *i*-től, mely az ejtés sajátságai szerint *e*-ből és *é*-ből lett, vagy éppen amaz *i*-től, mely mellékeveket alkot, p. o. láb-*i*.

A IV. szakaszban három elvre figyelmezteti nyelvészeinket, 1) arra, hogy *i* és *j* (ver-*i*, mondja) tárgymutatást fejez ki; 2) arra, hogy most a tárgymutató *i*, *j* nem mindenütt tűnik ki, s 3) arra, hogy az *l* is tárgymutatást fejez ki ebben : kér-*l*-ek, tud-*l*-ak. — Az 1. és 3. elv (ha elv ez?) előttem nagyon ismeretes volt, a 2. elv bizonytalan előttem, már csak azért is, mert tudom, hogy *va* (had-lava) *ja*, *já* is tárgymutató, nem csak *i*. Azt állítja Fogarasi, hogy a magyar nyelv, nem lévén kedvelője az ürnek azonegy szóban, vagy egybeolvasztotta az *i*-t, *j*-t, vagy egészen is elhagyta. Az elhagyásra ezt a „kétségtelen példát“ találja : kérnem, kérned, kérnie stb. kérnem, kérnied helyett. — Vajjon az *i* a kérni-ben olyan természetű-e, milyen a kér-*i*-é? Tehát a „miségi mód (infinitivus) *i*-je (mondani, kérni stb.) tárgymutató-e, mint a kér-*i*-nek *i*-je? Hát a „fa-vágni megyek“ nem magyar szólás-e? — A tárgymutató *i* elhagyására szükség más példát keresnie Fogarasinak. — Az egybeolvasztás példáját a következőkben fogjuk látni.

Az V—XI. szakaszokban a névszó és igező alakjait hozza elé, melyekben az *i* és *j* előfordúlnak. A példák közt a 17. lapon a régi nyelvemlékekből az általános múltra is hoz fel példákat, p. o. megfogytják, kívántja, melyekért köszönettel tartozunk neki. De az 1493-dik évről szóló s Prayból idézett példa : „kivoitthojo“ = kivöttjö, azaz kivetteje, gyanus előttem; az bizonyosan a *terumteve* alakhoz sorozható, s *kivöthöje* (egy *t*-vel) írható. A *tth*-ben írásbeli hiba lappang, melyet *th*-re kell kiigazítani.

Egyébiránt az alakok felvilágosításában csak a *j*-t és *i*-t emeli ki, p. o. darabja, darabjok, kürtje, kürtjök, s azt tanítja, hogy „számtalan esetek jönnek elő, melyekben a személyragot *j* előzi meg a személyragozott szóban (9. lap.),“ miszerint, p. o. a darabja szóban *a* volna a személyrag, *j* pedig attól valami különbözö, t. i. mutatórag,

mely a ház-a, kez-e-féle példákban az a-val e-vel olvadt össze, a kez-em, ház-am-félékben pedig kiesett az *em*, *am* előtt, mint kiesett az *i* a tudnom-ban. — Miért tanítja ezt Fogarasi? Mert a perzsa nyelv így mondja :

khane-i-men	házam,	tehát	kell	ház-(i)-am
khane-i-tu	házad	„	„	ház-(i)-ad
khane-i-o	háza:	„	„	ház-i-a (házja) stb.

„Egy szó, mint száz“, úgymond a 43. lapon. „Én mindig csudálkozom, midőn egyik társunk (t. i. Hunfalvy) mindnyájunkat arra ösztönöz, hogy valamennyin a finn nyelveknek feküdjünk. Hisz azok jó kezekben vannak. Nem többet használunk-e a magyar nyelvtudománynak, ha a munkát megosztjuk? s például azt mondjuk: Te Hunfalvy s ügyfeleid bújjátok a finn nyelveket vagy másokat is, te Ballagi fürkészd a sémi, te Mátyás az árja nyelveket, mindnyájan figyelemmel a magyarra . . . Nem fogunk-e így valami nagyobbat vinni véghez, mintha mindnyájan a szuomalainen és cseremisiz és szamojéd és jakutban oktatgatjuk egymást“?

Mennyire tetszős ez! Nem világos-e, hogy illetően munkafelosztással olyan nyelvtudományt, és különösen olyan magyar nyelvtudományt fognánk teremteni, melynek hozzáfoghatója nincsen! Hogy ezt másutt nem teszik! — Mert rég túl vannak azon a kezdetleges felfogáson, mely szerint a nyelvek egyenkint és összesen rokonok és nem-rokonok egymáshoz, úgy hogy mindenike egyaránt mindenik által felvilágosítható. De az egyes nyelvek nem koczkák az ostáblán, melyek mindenikét ide oda taszigálás által minden mezőre lehet tenni, mivelhogy mindenikre illik, s mindeniken ugyanannyit ér. Hogy az emberi nyelvek annyiban rokonok, mennyiben emberiek, azt mindnyájan tudjuk; hogy Ázsiának és Európának három nagy nyelvcsaládjá, az árja, a sémi, az áltaji, rokonabb egymáshoz, mint bármelyikéhez akár az áfrikai, akár az amerikai nyelveknek, azt is tudjuk. De hát miért nem akarjuk megtanúlni, hogy külön szorosabb rokonság teszi az árjaságot, a sémiséget, az áltajiságot? Mutassátok meg azt, hogy a magyar nyelv maga teszen olyan családot, melyet tesznek együtt akár az árja nyelvek, akár a sémi nyelvek: akkor lehet azon általános rokonságot emlegetni, mely van a nyelvcsaládok közt. Vagy ha tetszik, mutassátok meg, hogy a magyar nyelv nem számítható az áltaji nyelvekhez, mert ő vagy

sémi vagy árja nyelv : akkor, ha bizonyos leend, hogy a magyar nyelv, p. o. árja nyelv, kérve fogom kérni Fogarasit, hasonlítsa tehát a magyart az árszáság diszével, a szanszkrittal, göröggel, ne az új perzsával, melyen talán áltaji nyelvbéli hatás látható. S ha ő épen emez áltaji nyelvbéli hatás miatt szereti hasonlítgatni a perzsát a magyarral : nemde jobb lesz magát az áltajiságot venni hasonlító-nak, mint bágyadt árnyékát? Ha megakarja mérni a napnak fényét, tegye azt nappal a napon, ne éjjel a holdsugárokon!

Azután következnek az *i-j*-nek magyarázata, de előbb egy újabb időben fölmerült nézetet akar illő vizsgálat alá venni, t. i. az én nézetemet, mely szerint, a mordvin nyelv hasonlóságára az *i* vagy *j* (*ja*) tárgyi személyrag, mely a harmadik személyt jelöli, mint tárgyat. „Nem czélom, úgymond, czáfolatokba bocsátkozni se a magyar, se a mordvin tárgyi igeragozás és igeviszonyítás *) elméletére nézve. Egyedül csak azt érintem meg, hogy ismételve olvastattam értekezőnek a „Magyar Nyelvészet“-ben idevágó fejtegetéseit, és a mennyire felfoghattam, én nem találék ott sehol tárgyi ragozást magyar értelemben, hanem csak személynévmásokra hatást arab, héber és perzsa értelemben.“

A „Magy. Nyelvészet“ II. 345. sk. lapokon a mordvin ige tárgyi ragozását fejtegetém, miután már előbb az I. 190. 191. ll. a magyar ebbeli ragozást igyekeztem volt taglalni. Fogarasi azt állítja most (a 25. lap.) „senki sem tagadhatja, hogy a mordvin igealakok csak a hat személynévmásra (én, te, ő, mi, ti, ők) vonatkozó hatást

*) Fogarasi meg akarja különböztetni egymástól az igeragozást és igeviszonyítást. „Név- és igeviszonyítás nevezete a belső érteményre, a név- és igeragozás a betű-hangok alakulására vonatkozik“, ezt tanítja a 22. lap jegyzetében. Nem tehetek róla, de nem értem a különbséget, se azt nem értem, mi hát így a ragozás és viszonyítás? Ha mondom : „értitek-e azt mit itt Fogarasi mond?“ ennek mi a belső érteménye? s mi itt az igeviszonyítás? Lehet-e bármi viszonyítás, ragozás nélkül? azaz lehet-e értelem, a nélkül hogy szók, szótagok vagy hangok magokon viseljék az értelmet? — Lehet olyan nyelvekben, melyeknek nincsen grammatikája, melyekben tehát mindenik szó mindenféle kategoriát jelenthet, s lehet egyaránt nomen, verbum, praepositio, casus, a hely szerint, melybe a mondat által jut. Vannak-e ilyen nyelvek, az ide nem tartozik, a kopott angol nyelv közeledni kezd afféle minta nyelvhez : de azt kell tudnunk, hogy a magyar és a rokon nyelvek sokkal inkább állanak még csontból és húsból, hogy sem grammatikátlanok lehessenek. A magyar nyelvben a szóragozás = szóviszonyítás.

fejezik ki, nem pedig ezer és százezer tárgyra, mint a magyar! — „A mordvin, a mennyire felfoghatom, ismétli Fogarasi a 26. lapon, kifejezi az ige hatását a hat személynévásra (én, te, ő, mi, ti, ők), de *hogy ezeken kívül és felül volna még azon nyelvben is úgy, mint a magyarban az igeragozásnak egy külön alakja*, melyben az egy részről valamely bizonyos meghatározott tárgy kijelentésére többnyire egy különös betűhangot használ, más részről az erre alkalmazott igeragozás személyi vagy alanyi ragainál is a jelenidő egyes első személyétől kezdve minden személyen, időn és a három módon keresztül egy különálló alakot ölt magára, úgy *hogy azon százezer sőt millió lényeknek a mindenségben meghatározott állapotban és tárgyi minőségben megjelölésére*, melyekben akár valósággal az istenségtől, a legkisebb testek mindtől parányibb porczikájáig, akár csak eszmében létezőleg gondoltatnak, azon önálló, az alanyi ragozástól egészen elkülönített s két módon is megjelölt alakot alkalmazná, azt a mordvinban az érintett értekezés után nem tapasztalám.“

Talán először történék a nyelvtudomány körében az, hogy valaki kétségbe vonja, ha vajjon a 3-dik személy vonatkozik-e az összes világra, s annak valóságos vagy gondolt lényeire. A mordvin nyelv, a föld valamennyi nyelveivel együtt a 3-dik személy alá az egész látható és láthatatlan világot foglalja. Ha tehát valahol azt mondtam, hogy a mordvin ige a 3-dik tárgyi személyt fülveszi, avval nem mondtam egyebet annál, hogy ez a tárgyi személy minden lehetőre vonatkozik. Azután képviselvén vagy inkább megjelölvén a 3-dik személynévmás minden lehető, a mi nem *én* s nem *te*, ugyan annak megjelölésére nem kell azonkívül még más jelelő is. A mordvin nyelvről való közlésem hiányosnál hiányosabb lehet, mert a kútforrás, melyből merithettem, hiányos t. i. az ersza-mordvin nyelvre van az Újtestamentom fordítva, mely után készült Gabelentz nyelvtana. De már alkalmasb eszközünk van a mordvin nyelv ismertetésére, *Ahlqvist Ágoston* finn tudós „*Versuch einer Mokscha-Mordvinischen Grammatik, nebst Texten und Wörterverzeichnis*, Petersburg 1861,“ melyben (a 97—146. l.) eredeti szöveget is találunk. Két nyelvjárásra oszlik a mordvin nyelv, az *erszára* és a *moksára*. Amazon bírjuk az Újtestamentomot, és az ezután készült Gabelentz mordvin nyelvtanát, mely természet szerint csak azokat az alakokat vehette föl, melyek előfordúlnak az újtestamentomi fordításban. A mokscha nyelvjárást *Ahlqvist* tárgyalja, ki azt a mordvinok közt tanúlgatá,

s ki nemcsak finn létire, hanem tudományánál fogva is felette arra való, hogy jól felfogjon egy rokon nyelvet*). Az ő munkájából akarom most teljesebben ismertetni a mordvin igének ragozását, egyebet is közölvén a nyelvről, mi amannak megértésére vezessen. — Hogy el ne tarkítsuk az írást, a mordvin, vogul és finn szókban az *s* = sz, *l̄*, *n̄*, *r̄*, *s̄*, *t̄* = ly, ny, rj, szj, ty; *š* = s.

a) A Mokscha-mordvin név-viszonyítás példája:

A mordvin nyelv a névszót vagy mutató névmás nélkül, vagy avval együtt ragozza.

Mutató névmás nélkül :

Mutató névmással :

Egyes-szám.

nominat.	ava nő	ava-s a nő
inessivus	ava-sa nőben	ava-t-esa a nőben
elativus	ava-sta nőből	ava-t-esta a nőből
illativus	ava-s nőbe	ava-t-es a nőbe
prolativus	ava-va(ga) nő mellett el stb.	ava-t-ezga a nő mellett el.

Többes-szám.

nominat.	ava-t nők	ava-t-nä a nők
inessivus	avatnen-esa	
elativus	avatnen-esta	
illativus	avatnen-es	
prolativus	avatnen-ezga stb.	

*) Ahlqvist a rokon népek és nyelveik végett utazgata Oroszország területein 1853—1858 években, 1853-ban az esztek közt jára; 1854-ben Viborg kormányi kerület déli részeiben; 1855-ben Oloneczben, 1856 és 1857-ben keleti Oroszországban, különösen a mordvinok közt, a szibirszki és penszai kormány-kerületekben majdnem az egész 1857-ki évet töltvén; 1858-ban Sziberiában a Vogulok közt jára. Eddig megjelentek tőle 1) *Väron nykyisemmüstü kirjallisuudesta* (az eszt újabb irodalomról), Helsingforsz 1853-ban; *Vot Nyelotan az Acta Societatis Scientiarum fennicae* — mi nem érkezett még hozzánk; *Muistelmia matkoilla Venäjällä vuosina 1853—1858* (Oroszországban, 1853—1858-ban tett utazásokról való emlékezések) Helsingfors 1859; most kezdi kiadni: „Forschungen auf dem Gebiete der ural-altaischen Sprachen. Erster Theil. Versuch einer Mokscha-Mordvinischen Grammatik. Petersburg, 1861. Várva várom tőle, mit a vogul nyelvről följegyezgetett, mert az becses kiegészítése lesz annak, mit Reguly-tól bírnak.

A felhozott viszonyító eseteken kívül vannak még : genitivus *ava-n* és *ava-t*; dativus *ava-ndi* és *ava-tti*; ablativus *ava-da* és *ava-t-ezda*; lativus *ava-u* és —; praedicativus *ava-ks* és —; caritativus *ava-ftima* és —; comparativus *ava-ška* és *ava-t-eška*.

A mutató névmás nélküli viszonyítók között a *sa*, *sta* és *s* így vannak a finnben : *aka-ssa* = *ava-sa*; *aka-sta* = *ava-sta*; *akka-han* = *ava-s*. A többes számbeli nominativus is *aka-t* = *ava-t*. — A mutató névmással való viszonyításban két rag mutatkozik, a mutató-névmásbeli és a viszonyítóbeli. Hogy az előbbit világosan láthassuk, ide igtatom a mutató névmásnak említett eseteit.

Egyes szám.

nominat.	sä ez, az	tä az
inessivus	ša-sa v. esa, sän-esa	fa-sa vagy tän-esa
elativus	ša-sta v. esta és säne-sta	fa-sta „ tän-esta
illativus	ša-s, v. eza, sän-eza	fa-za „ tän-eza
prolat.	ezga	tan-ezga

Többes szám.

nominat.	ša-t	ňat
inessiv.	sät-nen-esa	nät-nen-esa
elativ.	sät-nen-esta	nät-nen-esta
illativ.	sät-nen-es	nät-nen-es
prolat.	sät-nen-ezga	nät-nen-ezga

A mutató névmás *e* viszonyítása azt mutatja, hogy *sän-esa*, *tän-esa*, *sän-esta*, *tän-esta*; *sät-nen-esa*, *nät-nen-esa*, *sät-nen-esta*, *nät-esta* stb. genitivusok után ragozott viszonyítók, tehát a nyelvvalakulás azon fokára valók, melyen vannak a régi magyar „munkás világbelé” = munkás világba, „nyugalma-beli” = nyugalma-ba. Ugyanezt a tüneményt mutatja a mordvin mutató névmással való viszonyítás. A nominativus *ava-s* = *ava-sä*; genitivus *ava-t*, e helyett *ava-n-t*; s a genitivushoz járúlnak a viszonyítók : *esa*, *esta*, *es*, *ezga*, tehát : *ava-t-esa* stb. A többes számbeli nominativus megkülönbözteti még a kétféle ragozást, de a többi esetek nem különböztetik meg azt egymástól, mert az illető jelek azonosak.

b) A moksa-mordvin névszó személyragozásának példája.

Előre bocsátjuk a személyi névmások itt felhozott eseteit.

Egyes szám.

nominat.	mon én	ton te	son ő
genitivus	moń (eny-im)	toń	soń
inessivus	moń-esin	toń-esit	soń-esinza
	vagy montsin	tontsit	sontsinza
elativus	moń-estin	toń-estin	soń-estinza
	vagy montstin	tontstin	sontstinza
illativus	moń-ezin	toń-ezit	soń-ezinza
	vagy mońzin	tońzit	sońzinza
prolativus	mońgan	tońgat	sońganza

Többes szám.

nominativ.	min (mí, mív, mink)	tin (tí, tiv, tík)	sin (iv, ök)
genitivus	miń	tiń	siń
inessivus	miń-esink	tiń-esint	siń-ezist
	vagy mintsink	tintsint	sintsist
elativus	miń-estink	tiń-estint	siń-estist
	vagy minstink	tinstint	sinstist
illativus	miń-ezink	tiń-ezint	siń-ezit
	vagy mińzink	tinzint	sinzist
prolativus	miń-ezgank	tiń-ezgant	siń-ezgast
	vagy minzgank	tinzgant	sinzgast.

E példa is azt mutatja, hogy a viszonyító ragok a genitivusi rag után járúlnak; de a mit még inkább kell észrevenni, azt mutatja, hogy a viszonyító ragok után még személyi ragok következnek; tehát mońesin vagy montsin azt teszi: én-benn-em, mińesink vagy mintsink azt teszi: mi-benn-ünk stb. Azt is látjuk ebből a példából, hogy a személyi ragok egyes számban: n, t, nza, többesben: nk, nt, st.

Lássuk már az avā, nő, szót a személyi ragokkal:

	<i>nõm</i>	<i>nõd</i>	<i>neje</i>
nominativus	ava-zá	ava-t-sá	ava-t-s
genitivus	ava-ze-n	ava-t-se-n	avan-t-s

inessivus	ava-si-n	ava-si-t	ava-si-nza
elativus	ava-sti-n	ava-sti-t	ava-sti-nza
illativus	ava-zi-n	ava-zi-t	ava-zi-nza
prolativus	ava-va-n	ava-va-t	ava-va-nza
	<i>nejeim</i>	<i>nejeid</i>	<i>nejei</i>
nominativus	ava-nä	ava-tt-nä	ava-nza
genitivus	ava-nen	ava-tt-nen	ava-nzin
inessivus	ava-nen-esa	ava-tt-nen-esa	ava-nzin-esa
elativus	ava-nen-esta	ava-tt-nen-esta	ava-nzin-esta
illativus	ava-nen-es	ava-tt-nen-es	ava-nzin-es
prolativus	ava-nen-ezga	ava-tt-nen-ezga	ava-nzin-ezga.
	<i>nönk és nejeink</i>	<i>nötök és nejeitek</i>	<i>nejök és nejeik</i>
nominativus	ava-nkä	ava-nttä	ava-sna
genitivus	ava-nke-n	ava-ntte-n	ava-sne-n
inessiv.	ava-si-nk	ava-si-nt	ava-si-st
elativ.	ava-sti-nk	avas-sti-nt	ava-sti-st
ilativ.	ava-zi-nk	ava-zi-nt	ava-zi-st
prolativ.	ava-va-nk	ava-va-nt	ava-va-st.

c) Az igeragozás példája.

I. Alanyi ragozás.

a) Igetörzs.

A mordvin ige alakai; *praesens*: fa-n fúvok; *praeteritum*: fa-n (fa-i-n) fúvék és fúttam; *conjunctivus*: fa-le-n fújak, *desiderativus*: fa-lksi-le-n fúnom akarózik; *optativus*: fa-za-n fújak, fúhatnék; *conditionalis praesens*: fañ-därä-n ha fúnék; *conditionalis praeteritum*: fañ-därä-ñ (fañdärä-i-n) fúvandok; *conditionalis conjunctivus*: fa-ñ-därä-le-n fúvandjak; *imperativus*: fa-k fújj; *infinitivus substantivus* még pedig *gerundium*: fa-iz fúvásban, fúván; *supinum*, *latus*: fa-ma fúni és fúvásra; *illativus*: fa-m-s fúni és fúvásba; *ablativus*: fa-m-da fúvásólta; *elativus*: fa-m-sta fúvás közben; *dativus*: fa-ma-ti fúvásig; *infinitivus adjectivus* fa-f fúvott. A mordvin ige az idő-alakokra nézve szegényebb, de a módalakokra nézve nem szegényebb a magyarnál. Ragozási példának a praesenst, praeteritumot, conjunctivust, optativust, imperativust és infinitivust vesszük.

Praesens.

Egyes szám : fa-n fúvok fa-t fú-sz fa-i' fú
Több. szám : fa-ta-ma fa-ta-da fa-ih-t

Praeteritum.

Egyes szám : fa-í (fa-i-n) fúvék és fúttam fa-f (fa-i-t), fa-s
Több. szám : fa-ma fa-da fa-s-t

Conjunctivus.

Egyes szám : fa-le-n fújak, fa-le-t, fa-l'
Több. szám : fa-le-mä fa-le-dä, fa-lh-t

Optativus.

Egyes szám : fa-za-n fúhatnék, fa-za-t, faz-a
Több. szám : fa-za-ma fa-za-da fa-s-t(z-t)

Imperativus.

Egyes szám : fa-k fújj
Több. szám : fa-da fújjatok

Infinitivus.

lativus : fa-ma
illativus : fa-m-s
ablativus : fa-m-da
elativus : fa-m-sta
dativus : fa-m-ti

β) Névtörzs.

A mordvin nyelvnek az a sajátága is van, hogy névszókhoz, sőt névszók ragaihoz is hozzáteheti az igebeli ragokat, s alkothat igéket. P. o. *mazí* szép, tehát : *mazian* szép vagyok, *maziat* szép vagy, *son mazi* ő szép; *mazitama* szépek vagyunk, *mazitada* szépek vagytok, *maziht* ők szépek. — *Tü* az, ennek inessivusa, mint látók : *fasa* itt; tehát : *fasan* itt vagyok, *fasat* itt vagy, *son fasa* ő itt, *fasatama*, *fasatada*, *fasiht*. — *Velü* falu, genitivus *velen* falué, tehát : *velenan*, *velenat*, *velena*, *velenatama* stb. *falué* vagyok, *falué* vagy stb. azaz földi vagyok stb.

II. Tárgyi ragozás.

Első tárgyi személylyel.

Praesens.

	<i>engemet</i>		<i>minket</i>
Egyes sz.	2. fasa-ma-k fűsz engemet	ton fasa-ma-št fűsz	minket
	3. fasa-ma-ní fű „	son fasa-maz fű	minket
Több. sz.	2. fasa-ma-št fűttok „	tin fasa-ma-št fűttok	minket
	3. fasa-ma-z fűnak „	sin fasa-ma-z fűnak	minket

Praeteritum.

Egy. sz.	2. fa-ma-i-t futtál eng.	ton fa-ma-št(i-st) futtál	minket
	3. fa-ma-ní(i-n) fűtt e.	son fa-ma-ž(i-z) fűvott „	
Több. sz.	2. fa-ma-št(i-st) fűttatok e.	tin fa-ma-št fűttatok „	
	3. fa-ma-ž(i-z) fűttak eng.	sin fa-ma-ž fűttak „	

Conjunctivus.

Egyes sz.	2. fale-ma-i-t	ton fale-ma-št(i-st)
	3. fale-ma-ní(i-n)	son fale-ma-ní(i-n)
Több. sz.	2. fale-ma-št(i-st)	tin fale-ma-št
	3. fale-ma-ž(i-z)	sin fale-ma-ž

Optativus.

Egyes sz.	2. faza-ma-i-t	ton faza-ma-št
	3. faza-ma-ní(i-n)	son faza-ma-št
Több. sz.	2. faza-ma-št(i-st)	tin faza-ma-št
	3. faza-ma-ž(i-z)	sin faza-ma-ž

Imperativus.

fa-mī-n fűjj engem	ton fa-ma-št fűjj	minket
fa-ma-št fűjjatok en-	tin fa-ma-št fűjjatok	minket.
[gemet		

Infinitivus.

lativus :	famī-n engem fűni	famī-nk minket fűni
ablativus :	famdī-n	famdī-nk
elativus :	famstī-n	famstī-nk

Második tárgyi személylyel:

Praesens

	<i>téged</i>		<i>titeket</i>
Egyes sz.	1. fa-t-ä	fülak	mon fatä-dä-z
	2. fa-ta-nza	fü téged	son fatä-dä-z fü „
Több. sz.	1. min fatä-dä-z	füvünk tég.	min fatä-dä-z füvünk „
	3. sin fatä-dä-z	fünak téged	sin fatä-dä-z fünak „

Praeteritum.

Egyes sz.	1. faih-te-n	füttalak	mon fa-dä-z	titeket füttalak
	3. fai-nza	füvott téged	son fa-dä-z	titeket füvott
Több. sz.	1. min fa-dä-z	füttünk téged	min fa-dä-z	titeket füttünk
	3. sin fa-dä-z	füttak téged	sin fa-dä-z	titeket füttak

Conjunctivus.

Egyes sz.	1. falih-te-n	mon fal-dä-z
	3. fale-nza	son fal-dä-z
Több. sz.	1. min fale-dä-z	min fal-dä-z
	3. sin fale-dä-z	sin fal-dä-z

Optativus.

Egyes sz.	1. fazaih-te-n	mon faza-dä-z
	3. fazai-nza	son faza-dä-z
Több. sz.	1. min faza-dä-z	min faza-dä-z
	3. sin faza-dä-z	sin faza-dä-z

Imperativus.

Nincsen, mert én magamnak meg nem hagyhatom, hogy tegyek valamit a második személynek.

Substantivus.

latus : fami-t	fami-nt
ablativus : famdi-t	famdi-nt
elativus : famsti-t	famsti-nt.

Harmadik tárgyi személylyel:

Praesens.

	<i>ötet</i>		<i>öket</i>
Egyes sz.	1. fa-s-a	füvöm öt	fa-sa-i-nä füvöm öket
	2. fa-sa-k	füvod „	fa-sa-i-t füvod „
	3. fa-s-i	fújja „	fa-s-i-nä fújja „

Több. sz.	1. fa-sa-šk fűjjük öt	min fa-sa-šk fűjjük öket
	2. fa-sa-št fűjjátok öt	tin fa-sa-št fűjjátok öket
	3. fa-sa-z fűjják öt.	sin fa-sa-z fűjják öket

Múlt idő.

Egyes sz.	1. fa-i-nä fűttam öt	mon fa-i-nä fűttam öket
	2. fa-i-t fűtta öt	ton fa-i-t fűttad „
	3. fa-z-ä fűtta öt	son fa-si-n fűtta „
Több. sz.	1. fa-šk fűttuk öt	min fa-šk fűttuk öket
	2. fa-št fűttátok „	tin fa-št fűttátok „
	3. fa-ž fűtták „	sin fa-ž fűtták „

Conjunctivus.

Egyes sz.	1. fali-nä	mon fali-nä
	2. fali-t	ton fali-t
	3. fale-za vagy falht-sä	son falht-sin
Több. sz.	1. fale-šk	min fali-šk
	2. fale-št	tin fali-št
	3. fale-z	sin fali-z

Optativus.

Egyes sz.	1. faza-i-nä	mon faza-i-nä
	2. faza-i-t	ton faza-i-t
	3. faza-zä (fazä)	son faza-zī-n
Több. sz.	1. faza-sk	min faza-sk
	2. faza-st	tin faza-st
	3. faza-z	sin faza-z

Imperativus.

fa-k fűdd ötet	fa-i-t fűdd öket
fa-št fűjjátok „	fa-št fűjjátok „

Infinitivus.

lativus :	famī-nza	famī-st
ablativus :	famdī-nza	famdī-st
elativus :	famstī-nza	famstī-st

Ha tekintjük a mordvin személyragokat mind névszóknál mind ige szóknál, s azt látjuk, hogy a személyi névmások ragjai : n t nza,

nk nt st (moñesin én bennem, toñesit te benned, soñesinza ő benne; miñesink mi bennünk, tiñesint ti bennetek, siñesist ő bennök), csak ezekben fordulnak elő : avasin avasit avasinza, avasink avasint avasist (mi szószerint magyarul : asszonyban-om, asszonyban-od, asszonybanunk, asszonybanotok stb.), és ezekben : avanenesa avatt-nenesa avanzinesa (mi szószerint magyarul : asszonyaimban és asszonyainkban, asszonyaidban és asszonyaitokban, asszonyaiban és asszonyaikban); az igék ragjai pedig : n t i' vagy s, ma ta t (mert a többes harmadik személybeli iht vagy st az egyes-számbeli i' és s-ből meg a többes számbeli t-ből lett) — észrevesszük ugyan a kis különbséget a névszókhoz járuló és igeiszókhoz járuló személyragok közt, de azt is látjuk, hogy eme ragok mind személynévmásbeliek, bármennyire különbözzenek is magoktól a személyi névmásoktól. Nem mondhatom meg, mint lett a mordvin mon ton son min tin sinből : n t nza, nk nt st, vagy n t i, ma ta t; de azt sem tudom, mint lett a magyar én-ből k (tudok), te-ből sz vagy l (tudsz, látsz-o-l és tud-l-ak). Hogy a magyar mink-ből vagy miük-ből lett muk, unk, p. o. vagy-muk, vagy-unk, tud-unk, ház-unk, azt a szemléltetés bizonyítja : de hogyan lett a mordvin min (mi, mink)-ből nk, megint nem tudom, de a magyar unk nagyon felvilágosítja. S íme a mordvin ige nem tartotta meg az nk-et, hanem helyette ma, mä-t mond, p. o. fa-ma fuvánk, falemä fúnánk; nem tartotta meg az nt-et, hanem helyette da, dü-t mond, p. o. fa-da fuvátok, faledü fúnátok. Mind a mellett szembetűnő hasonlóság van a magyar és mordvin személyragok közt. — A mordvin avazä nöm különös figyelemre méltó. Avä nő; azt várnók, hogy legyen ava-n nöm, ámde ez volna : nő vagyok a β . alatti névtörzshöz járuló személyragok jelentése szerint; tehát nem ava-n nöm, hanem avazä, melyből kiesett az n. Mit jelent itt a zä? Hogy nem első személybeli rag, az világos; de hogy névmutató sä lehet vagy egyéb, az valószínű. — A második személybeli raggal volna ava-t nöd, ámde ez annyit tenne : te nő vagy; tehát avatsä nöd. Ebben a t, mind második személynek ragja, megvan ugyan, de utána még sä következik, ugyanaz, mi az első személyi ragban : avazä, volt. Még a harmadik személybeli alak is t-t mutat és s-et (avats), mintha itt két mutató névmás, vagy két harmadik személybeli rag volna. Hogy még inkább figyeljünk e tüneményre, tegyük a nő, ház magyar szókat az avä mellé, így :

nő-m	ház-(a)-m	ava-z-ä
nő-nk	ház-unk	ava-nk-ä
ne-je-im	ház-a-im	ava-n-ä ;

nő-d	ház-(a)-d	ava-t-sä
nő-tek	ház-(a)-tok	ava-ntt-ä
ne-je-id	ház-(a)-id	ava-tt-nä ;

ne-je	ház-a	ava-t-s
ne-jök	ház-(a)-tok	ava-s-na
ne-je-i	ház-(a)-i	ava-n-za

Alkalmasint itt rejlik kulcsa annak, miért egyeznek egymással a tud-o-m és kalap-o-m stb. is.

A mordvin igének jelen idejének többese a *ta* szótaggal tünik ki, mely nem az igeörzshöz, nem is a személyraghoz tartozik, s mely nincs meg a jelenidőtől nem-származó többi időkben és módokban. Hol veszi magát ezen 'holt tetem', azt nem is sejthetjük még. Magyarban is vannak igék, melyek a jelen időben *sz-t* vesznek a törzs és ragok közzé, p. o, ve-sz-ek, vi-sz-ek, e-sz-em, i-sz-om, te-sz-ek, stb. melyek törzsei ve', vi', e', i', te' stb. s melyek a finnben is vie-n = viszek, syö-n eszem, juo-n iszom, te'e-n teszek stb. Mi lappang ezekben? nem tudom még.

Most taglaljuk immár a mordvin ige tárgyi igeragozását. Kezdjük az infinitivuson. Ez *fama*, mely alak meg van a finnben, meg a magyarban is, de itt más képzővel együtt, p. o. a finn *tietü-mä* és *tunte-ma* meglátszik a magyar *tudo-má-ny-ban*, *tudo-má-s-ban*, a finn *kuule-ma* meglátszik a magyar *hallo-má-s-ban* stb. A mordvin *fa* = fű, és *fa-ma* = fuvo-ma, mi magában szokatlan. A mordvin infinitivus viszonyi ragokat veszen fel, mit a magyar nem tehet, de tehet a finn, mint ebből látható.

mordvin	fama	finn	puhuma
„	famā	„	puhumaan
„	fam-s	„	puhumassa
„	fam-da	„	puhumalta
„	fam-sta	„	puhumasta
„	fama-ti	—	—

Már a mordvin infinitívus *fam*, vagy *fama* fölveszi a személyi ragokat, melyek ott tárgyi ragokká lesznek, úgymint: fami-n engemet érő fúvás, fami-nk minket érő fúvás; famdi-n famdi-nk, famsti-n famsti-nk engem minket érő fúvástól, fúvásból; — fami-t fami-nt téged, titeket illető fúvás, famdi-t famdi-nt, famsti-t famsti-nt; — fami-nza fami-st ötöt őket érő fúvás, famdi-nza famdi-st, famsti-nza famsti-st ötöt őket érő fúvástól, fúvásból. Látjuk, hogy ugyan e személyragok a névszóknál birtokost, az igeszóknál tárgyat jelentenek, mert avasti-n avasti-t avasti-nza teszen nőmből nődből nejből stb. ellenben famsti-n famsti-t famsti-nza teszen: engem téged ötöt érő fúvás.

Különböznek-e a személyi és tárgyi ragok az ige többi alakjaiban? Az első tárgyi személy *ma*, a második tárgyi személy *t*, *te*, *tä*, *ta*, *dä*, a harmadik tárgyi személy *s*, *sa*, *z*, sőt *i* is; tehát itt sincs különbség a tárgyi és személyi ragok közt, mennyiben mindnyája a személyi névmásokból lett. De külső jelenésükben, *s* a helyre nézve különböznek egymástól. Az első tárgyi személy az egyesben *ma*, p. o. fasa-*ma*-k engem fúsz: a többesben *maš*, fasa-*maš*-t minket fúsz. Mind a kettőben világos a *ma*, *maš*, mint tárgy, mely megelőzi az alanyt *k* (*te*, mint az imperativusban is *fa-k* *fú-j*) és *t* (*te*). Ez utóbbi *št*-ben nyilván több van, mint a puszta alany; van benne valami, mi a *ma* többesítését fejezi ki, *s* mi csak az *s*-ben lappanhat, azért is mertem taglalni. Hogy ez a *ma* a mon-nak min-nek származéka vagy társa, magától értetődik. Hasonlókép a *t*, *te*, *tä*, *ta*, *dä* a második személyi névmással, *s* az *s*, *sa*, *z*, *i* a harmadik személyi névmással állanak származéki vagy társi viszonyban.

Az első és második tárgyi személylyel való ragozásnak praesensében a tárgyi és alanyi ragokon kívül van még *sa* és *sä*, mely a praeteritumban, conjunctivusban, optativusban és imperativusban nincsen meg; mi tehát csak a praesensi tőt kíséri, mint az alanyi ragozás praesensének többes száma is *ta-t* mutat az első és második személyben. Az első tárgyi személylyel való ragozásban a praesens töje: *fasa*, melynek *sa*-ja, holt tetem-nek látszik, mert nem bírom megfejtteni; a conjunctivus töje *fale*, az optativusé *faza*. S mi a praeteritumé? Az *fai* volna; de már az alanyi ragozásban láttuk, hogy az *i* képző nem tűnik ki a tön, vagy néha az alanyi raghoz vetődik által, p. o. fa*n* annyi, mint fa-*i*-n. A tárgyi ragozásban is az *i* képző néha a tárgyi személyre vetetik által, *s* lesz fa*i*-*ma*-t helyett fama-*i*-t,

fai-ma-n helyett fa-ma-i-n vagy fama-n; de a többi személyben itt sem tűnik ki. A conjunctivusban és optativusban az *i* képzőnek, mint praeteritumi képzőnek, nem volna helye: még is azokban ugyanazon alanyi ragokat találjuk, melyeket a praeteritumban *s* az *i* is csak úgy mutatkozik, mint emebben. De hogy a conjunctivusnak van némi viszonya a praeteritummal, mutatja a második tárgyi személlyel való ragozás conjunctivusa *falih-te-n* és optativusa *fazaih-te-n*, melyek töjén előkerül az *ih*, mely a praeteritumban van.

A második tárgyi személlyel való ragozásnak praesensbeli töjje *fa-tä*, mely *tä* hasonlóképen a praeteritumban, conjunctivusban, optativusban és imperativusban nincsen meg. Ez a ‚holttetem‘ *tü* a praesens egyes számbeli *ome* alakjaiban: *fatü* fúvlak, és *fatanza* fű téged, összeolvadt a tárgyi raggal; de külön látható ebben: *fatü-dü-z*, mely alak nemcsak a második tárgyi személyt mind egyesben mind többesben, hanem az első és harmadik alanyi személyt is kifejezi mind két számban.

A harmadik tárgyi személlyel való ragozásban nem fordul elő olyasmi ‚holttetem‘; abban a többi tényezők is világosabban látszanak meg. A praesens és praeteritum alakjait, összehasonlítás kedvéért, melléje teszszük a névszó birtokosi ragozásának, imígyen:

fa-s-a	fúvom öt	fai-n-ä	fúttam öt	ava-z-ä	nő
fa-sa-k	fúvod öt	fai-t	fúttad öt	ava-t-sä	nőd
fa-s-i	fújja öt	fa-z-ä	fúttá öt	ava-t-s	neje
fa-sa-i-nä	fúvom őket	fai-n-ä	fúttam őket	ava-n-ä	nejeim
fa-sa-i-t	fúvod őket	fai-t	fúttad őket	ava-tt-nä	nejeid
fa-s-i-nä	fújja őket	fa-s-i-n	fúttá őket	ava-nza	nejei

A mordvin nyelv világosan mutatja, hogy a *fa-s-a* (fúvom) és *ava-z-ä* nőm, *fa-sa-k* fúvod és *ava-t-sä* nőd, *fa-s-i* fújja és *ava-t-s* neje stb. alakokban ugyanazon elemek vannak, ha megfordított rendben is, úgymint *sa*, *z* mely a személybeli névmás harmadik személye vagy mutató névmás, *s* az alanyi rag: *a*, *ä* = én [melyből kiesett az *n*, mint a latin *amo*-ból is kiesett az *m*, mely megvan még az *amaba-m-ban*], *k* és *t* = te, *i* és *s* = ő, *ja*, *va*.

Sok alak a mordvinban külsőleg egy, de szófejtésileg nem egy, tehát értelem szerint sem az. P. o. a praesensben: *fasainä*, *fasait*, *fasinä* teszen: fúvom, fúvod, fújja őket; az optativusban pedig *fazainä*, *fazait*, *fazazä* stb. teszen: bár fúnám stb. ötet és őket. A pra-

sensben a *sa* a harmadik tárgyi személy, az optativusban a *sa* a módnak jelelője. Vannak ilyenek a magyarban is; a *ja, j*, a conjunctivus és imperativus képzője, s egyszersmind a harmadik tárgyi személy, p. o. tudok és tudjak, tudom és tudjam; tud és tudjon, tudja és tudja, mely utóbbi tulajdonkép így volna: tud-ja-ja, az első *ja* a módnak, a másik a tárgyi személynek lévén kifejezője.

A tárgyalt alakok szereplését a mordvin nyelvben egy darabka eredeti szövegen akarom megmutatni, sorok közti fordítással, s a szók egyenkénti taglalgatásával kísérvén a szöveget.

Érast afat babat kafínest. Fkâ corasna, i korhtaiht :
 Élének atyák-anyák kettejök. Egy fijok, és mondanak :
 Mez-s tonaftisaşk corankâ, sokamâ ali moramâ? — Babaś mire tanítsuk fiunkat, szántásra vagy zenére? Az anya korhtai afati : Tonaftindârasaşk sokamâ, pâk son sinmond az atyának : Ha tanítjük ötet szántásra, sokat ő szenivi; a er tonaftisaşk moramâ. — Afaś korhtai babati : ved; hanem hadd tanítsuk zenére. Az atya mond az anyának : Moramâ tonaftimda er maksisaşk tonafnems raznai zenére tanítani-ötet (előbb) hadd adjuk tanulni-ba különféle kâls.
 nyelvre.

Maksiz corasnen añandi tonafnems. Sâ afaś korhtai Adâk fijokat egy öregnek tanításba. Az az öreg mond corat al'añtsti : Er lađasaşk stanâ, kîda ton kolma kizîda a fiú atyjának : Hadd egyesítsük így, ha te három nyár melâ coratsen sodasak, šavk estit, mon tonafnemda mezevik mûlva fiadat ismered, vedd magadnak, én tanításért mit af šavan; a kîda af sodasak, uleza son moñ. — Karmaś sem veszek; de ha nem ismered, legyen ő enyém. Elkezdé afaś tonafnemînza. Pervai tonaftizâ sembâ lomañ kâlnendi; az öreg tanítását. Előbb tanitâ minden ember-nyelvekre; tosa tonaftizâ žuvatañ kâlti, i mekeli tonaftizâ narmîn kâlti. tovább tanitâ az állat-nyelvre, és azután tanitâ a madár-nyelvre.

Coras kolma kizista tonats, i afada lama sodai. Son A fiú három nyárig (évig) tanult, s öregnél többet tud. Ő sodasi, kona pingt sai al'ats, son tuš al'ans karšiz, a afati tudja, mely időben jö atyja, ő mene atyja elejébe, de az öregnek latta ašiz az. Coras korhtai al'añtsti: Vardak al'ai, ton semmit sem monda. A fiú mond atyjának: Vigyázz oh atya, te kosik mol'at, miñ son tisamaz sakolks, soñ taftama tonafni-mikor jösz, minket ő teszen sólyommá, neki olyan tanítvá-dinza komsvehksiä, mon kolma-gementsesan. Son miñ nyaiból huszonkilencz (van), én harminczadik vagyok. Ő minket noldasamaz piri, min valktama fkä olginä lanks, mon ul'an bocsát kerítésbe, mi szállunk egy rudacska- ra, én leszek vide širesä kolmitses. Sä-meldä tisamaz fkäponasa jobb oldalon a harmadik. Az-után teszen (minket) egyszínü aigirks, mon tijan prea särädiks. Kolmitseda tisamaz menné, én teszem magamat beteggé. Harmadszor teszen (minket) guliks, min taga valktama olginä lanks, mon ul'an kerdi galambbá, mi megint szállunk rúdacska- ra, én leszek bal širesta kolmitses. oldalon a harmadik.

er'ast. er'an élek; *praeterit:* er'an', er'at', eras élék stb. er'ama, er'ada, er'ast élénk élétek élének.

at'a öreg, atya, *babä* öreg, anya; a többes nominativusai at'at babat. Minthogy pedig csak ketten vannak, a többes nominativusai a

kaf'onest által határozódnak meg. — *kafta* kettő; ennek gyűjtő alakja: *kaf'inek* kettőnk és ketteink, *kaf'inent* kettőtök és ketteitek, *kaf'onest* kettejök és ketteik. Tehát *er'ast at'at babat kaf'onest* szó-szerint: élének atyák anyák ketteik; értelem szerint: ketten élé-nek, atya és anya. A vogul nyelv kettős számmal fejezi ki az ilyet, mint: *égvai ojkäi olei*, szószerint: két asszony két férj ketten valá-nak; értelem szerint: ketten valának, asszony és férj.

fkä egy; *cora* fiú, a birtoki ragokkal corazä fiam, coratsä fiad, corats fija; coranä fiaim, corattnä fiaid, coranza fiai; — corankä fiunk és fiaink, coranttä fijotok és fijaitok, corasna fajok és fijaik.

korhta-n szólok és mondok, korhtat, korhtai'; korhtatama mon-
dunk, korhtatada mondotok, korhtaiht mondanak.

mez mi, illativusi raggal : *mez-s* mibe, mire.

tonada-n tanúlok, szokom ; *tonafn'an* ugyanaz ; *tonaftan* tanítok (tehát *tonaf* = tanú-, *tonafn* = tanúl, *tonaft* = tanovt, tanojt, tanít) ; ettől a conditionalis praesens : *tonaftindärän*, ha tanitanék, tárgyi ragozásban : *tonaftindärüsa* ha ötet tanitanám stb. *tonaftindärüsašk* ha ötet tanitanók.

sokā eke (orosz *coxa*), *sokan* szántok ; ennek infinitivusa : *sokama* szántani, szántás, lativusa : *sokamā* szántásra ; — *mor* ének, zene, *Moran* éneklek, zenélek, *moramā* ugyan azon alak.

babū anya, *babas'* az anya ; — *at'a* atya, *at'a-tti* az atyának.

így :	afa atya	afás az atya
genitivus :	afan atyának és atyát	afat az atyának és az atyát
dativus :	afandi atyának	afati (afatti) az atyának.

Itt, mint a finnben és más rokon nyelvben, a genitivus egyszersmind accusativus. Magyarban feltetszők az : *erön erejével*, e helyett : *erőnek erejével*, mi Faludinál, a Révai-féle kiadásban gyakran előkerül ; s az : *éjt-szaka*, *hetet-szaka* stb.

pük sok ; — *sinivan* szenvedek, törődöm ; tehát : *sinivan*, *sinivat*, *sinivi* szenvedek stb. *sinuftama*, *sinuftada*, *siniviht* szenvedünk stb.

er hadd ; *tonaftan*, *tonaftat*, *tonafti*, *tonaftitama*, *tonaftitada*, *tonaftiht* tanítok stb : tárgyi ragozással : *tonaftüsa* tanítom, *tonaftüsak* tanítod, *tonaftüsi* tanítja ; *tonaftüsašk* tanítjuk stb.

tonaftimā, ablativus : *tonaftimda* tanítástól, oda kell érteni : előbb, mint a régi magyarságban is : attól nagyobb, azaz annál nagyobb, minek maradéka az : méndtől, mindtől előbb, nagyobb stb.

maksan adok, finnben *maksan* fizetek, és

maksüsa maksüsak maksüsi adom stb.

maksüsas'k maksüsas't maksüsz adjuk stb.

tonafn'an tanúlok, ennek infinitivusai *tonafnemā*, *tonafnemü* tanulásba, tanulásra, *tonafnemda*, *tonafnemsta*, *tonafnemati*.

raznai különféle (orosz szó).

äl nyelv, finnben *kieli* ; illativus : *käls* nyelvbe, nyelvre.

maksiz; a maksan tárgyi ragozásának praeterituma így:
maksinä maksit, maksizä adám ötet stb.
maksis'k, maksis't, *maksiz* adék, adátok, adák ötet.

cora fiú; *corasna*, mint látók, fajok, *corasnen* genitivus és accusativus, fjakat.

al'antsti atyjának. Háromféle dativust jegyezzünk meg: *al'andi* atyának, *al'ati* az atyának, és *al'antsti* az atyjának, ezekből:

	al'a atya	al'ás az atyja	és	al'azä,	al'atsä,	al'ats
				atyám	atyád	atyja
nominat.	al'a	al'ás	és	al'azä	a'latsä	al'ats
	atya	az atya		atyám	atyád	atyja
genitiv.	al'an	al'at	„	al'azen	al'atsen	al'ants
dativ.	al'andi	al'ati(tti)	„	al'azti	al'atsti	al'aántsti

Tehát: *corat al'aántsti* szó szerint és értelem szerint = a fiú atyjának.

lad'an egyesitek, egyezek; *lad'asas'k* egyesítsük, t. n. azt.

kiza nyár és év; *kolma kizida melü* három év múlva.

cora, *coratsä* fiad, *coratsen* fiadat.

spdan tudok, ismerek, *sodasa* ismerem, *sodasak* ismered stb. tárgyi ragozás.

s'avan veszek, *s'avk* vedd; — *estit* magadnak; *es* finn. itse = maga, *ti* dativusi rag; tehát: *estin*, *estit*, *estinzä* magamnak stb. *mezevik* valami; *af* nem.

ul'an vagyok, *ulezan* legyenek, optativus.

karman kezdek; *tonafnemä* infinitivus, *nza* tárgyi raggal, tanításába, *tonafteminza* helyett. A mordvin infinitivus elfogadja a tárgyi ragokat, s erre nézve különbözik a magyar infinitivustól, mely csak az alanyi ragokat fogadja el; p. o. *tanítania* (kell) az alanyra, *tonafnemänza* pedig a tárgyra vonatkozik. Innen magyarul így mondjuk: el kezdé az öreg ötet tanítani, a *kezd* segéd igére vetvén által a tárgyi ragozást, mely az infinitivust illetné; a mordvin így mondja: kezdé az öreg *tanítani-öt* = *karmas' at'as' tonafnemänza*.

pervai előbb (orosz szó). — *tonaftizü*, a *tonaftan*, *tonaftat* *tonafti*; *tonaftatama* *tonaftatada* *tonaftiht-nek* tárgyi ragozásának múltja ez: *tonaftinä* *tonaftit* *tonaftizä* *tanítám* *tanítád* *tanítá* ötet.

käl nyelv, *kälht* nyelvek, *kälhnä* (*kälhntä* helyett) a nyelvek, *kälhnendi* a többes dativusa.

žuvatā állat, oroszúl zsitvotnoe; *narmîn* madár.

tonadan tanúlok; praeteritum: tonadañ tonadat tonads vagy tonats.

lama sok, itt az ablativussal azt teszi, hogy több.

sodai tud, *sodasi* tudja, a szó-füzet egészen magyaros: az öreg-nél többet tud, — ő tudja.

pingü idő, óra; *kona pingt*, mely időben.

sajan saját sai jövök jösz jő.

tujan megyek; *tuin*, *tuit*, *tus* menék menél mene.

karš ellen, *karšis* ellenbe, al'ants *karšis* atyja ellenébe; a viszonyzó a genitivus után állanak. Megvan a szó a magyarban is ebben: *keresztül karsul* (kassul).

lad, *lat* mód (orosz *lad*), *af latta* semmikép; — *ašiz* az nem monda, *latta ašiz* az semmit sem mondott. — A mordvin tagadó ige: *ašan ašat aš* nem én, nem te, nem ő; múltban: *ašin ašit ašizi* stb. melylyel az ige-tő jár, p. o. azan mondok, *ašan* az nem mondok, *ašin* az nem mondék, *ašiz* az nem monda.

vardan látok, itt a tárgyi imperativus: lásd a 450. lapon.

sü at'as' az az öreg, atya; mert *sü* az, s *at'a-s'* megint az atya. *mol'an* megyek, jövök.

tijan tesztek, *son tisa-ma-z* ő teszen minket, első tárgyi személylyel, mely a többesben áll.

sakol sólyom, orosz szó; — *t'aftama* ilyen, *tonafni* tanítvány, tanuló (tonafn'an tanúlok), *tonafnida* tanítványtól-ból, *tonafnidinza* tanítványaiból.

kolma-gemen harmincz, kolmagementse harminczad, kolmagementse harminczadik, az *an* raggal: harminczadik(-ok) vagyok.

noldan bocsát; *noldasa-ma-z* bocsát minket

pirf kerítés, udvar

valgan szálllok, — *valgat*, *valgi*, *valktama* (valgtama helyett), szállunk stb.

olga rúd, *olginä* rúdacska

langa felület, mező, idő; *lanks fölé*, rá

vide jobb; *širä* sor, oldal; *vide širesä* jobb oldalon. — *Kolma* harm, *kolmitse* harmad, *kolmitseda* harmadszor; *kolmitses'* harmadik,

sä-mellä azután; *pona* gyapjú, szőr, *ponasa* szőrü, színü, *fka-ponasa* egyszínü

aigir mén, *ks* = vá, vé.

prea fej, azután én, magam; *tijan prea* tesztek engemet, magyarul : teszem magamat.

sirádan beteg vagyok, *sirüdi* beteg, *ks* raggal beteggé. — *gul'a* galamb; *taga* megint, finnül taas (taaksi helyett, mert taka, ta'an hát, meg).

kerdi bal.

Ebből a mutatványból, úgy hiszem, alkalmasint meg lehet tanulni, miben áll a mordvin nyelv tárgyi ragozása, melynél fogva is az a magyar nyelvnek rokona, s melyhez képest a nem-áltaji nyelvek abbéli jelensége valóban mit sem mond.

„Találtatik, úgymond Fogarasi a 40. lapon, találtatik még a Magyar Nyelvészet'-ben (III. kötet, 263 stb. lap.), melyben állítatik, hogy a szamojéd, vogul és osztják nyelvek is bírnak tárgyi ragozással, azonban mily elemek teszik ezen ragozást, nincs szófejtésileg kimutatva, tehát ezekről nem szólhatok.“ Az itt említett nyelvek között hozzánk legközelebb áll a vogul nyelv, melynek vejele szerinti ismertetését egy jókora darab eredeti szöveggel már az 1859-ki Értesítőben *Egy vogul monda'* cím alatt adtam, de melyet ez úttal Fogarasi nem vön tekintetbe. Felhozom tehát ennek a nyelvnek is a személy-névmási ragjait, hogy nagyobb téren foroghasson az egybehasonlítás.

a) *A vogul nyelv is vagy mutató névmás nélkül vagy avval ragozza a névszókat; a mutató névmás t.ü.*

Egyes szám.

Nominativus	lú ló	lú-tä a ló
factitivus	lú-i lóvá	—
inessivus	lú-n lóban	lu-te-n a lovon
elativus	lú-nel lóból	lú-t-nel a lóból
illativus	lú-ne lóba	lú-t-ne a lóba
adessivus	lú-t lónál, lovon	—
allativus	lú-e lóra	lú-t-e a lóra
socialis	lú-el lóval	lú-t-el a lóval
curitativus	lú-tál lovatlan, ló nélküli	—

Kettős szám.

nominativus	lu-i két ló	—
inessivus	lu-in két lóban	—
elativus	lu-inl	—
illativus	lu-ine	—

Többes szám.

nominativus	lu-et lovak	—
inessivus	lu-etn lovakban	—
elativus	lu-étnel	—
illativus	lu-etne	—
socialis	lu-etl	—

Csak azokat az eseti ragokat hozom fel, a melyeket már az említett értekezésben fel vannak hozva.

b) *A névszó személyragozásának példája.*

Magok a személyi névmások ezek :

<i>Egyes számban :</i>	äm én,	näng te,	täu ő
<i>Kettős számban :</i>	mén	nängen	täuen
	mí ketten	tí ketten	ök ketten
<i>Többes számban :</i>	mán mí,	nán tí,	tán ök.

Ezek ragképen így vannak :

Egyes számú birtokos.

Egyes szám. birtok :	lu-m	lu-n	lu-ā v. lu-tä
	lovam	lovad	lova
Kettős szám. biátok :	lu-äum	lu-áen v. lu-ágen	lu-ájä v. lu-ágä
	két lovam	két lovad	két lova
Többes szám. birtok :	lu-ánem	lu-ánen	lu-ánä
	lovaim	lovaid	lovai

Kettős számú birtokos.

Egyes szám. birtok :	lú-men	lú-en	lú-en
	kettőnk lova	kettőtök lova	kettejök lova

Kettős szám. birtok : lu-ágämen lu-ágen lu-ágen
 kettőnk két kettőtek két kettejük két
 lova lova lova

Többes szám birtok : lu-ánämen lu-änen lu-änen
 kettőnk sok lova kettőtök kettejük sok lova.

Többes számú birtokos.

Egyes szám. birtok : lu-u lu-un lu-anl
 lovunk lovotok lovok

Kettős szám. birtok : lu-áu lu-ágen lu-ágä
 két lovunk két lovotok két lovok

Többes szám. birtok : lu-ánu lu-änen lu-anl
 lovaink lovaitok lovaik

c) Igeragozás példája.

Alanyi ragozás.

Egyes szám : kieté-m kieté-n kieti követek stb.

Kettős szám : kieti-men kieti-en kiete-i ketten
 követünk követtök követnek

Több. szám : kiete-u kiete-én kieté-t
 követünk stb.

Praeteritum.

Egyes szám : kiet-s-em kiet-s-en kiet-(e)s
 követtem követtél követett

Kettős szám : kiet-s-ämen kiet-s-än kiet-s-i
 ketten követtünk stb.

Több. szám : kiet-s-u kiet-s-en kiet-s-et
 követtünk stb.

Conditionalis.

Egyes szám : kiet-nu-m kiet-nu-n kiet-nu
 követnék stb.

Kettős szám : kiet-nu-ämen kiet-nu-än kiet-nu-i
 ketten követnék stb.

Többes szám : kiet-nu-u kiet-nu-en kiet-nu-t
követnének stb.

Imperativus.

Egyes szám : kietn kövess, kieti kövessen
Kettős szám : kieten kövessetek, kietei kövessenek ketten.
Több. szám : kieten kövessetek, kietet kövessenek

Infinitivus.

kietung és kietungve követni
kietne „ kietpe követő (finnben menevä
„ menejä menő, sőt käy-pä is kelő)
kietem követett (tudoma)
kietim követve.

T á r g y i r a g o z á s.

Praesens

	Egy tárgy.	Két tárgy.	Soktárgy.
E. sz.	kieti-l-em követem kieti-l-en ötet és kieti-tä követ- lek stb.	kieti-au-m követem kieti-ä-n a kettőt kieti-äg-ä stb.	kieti-än-em köve- tem ö- ket stb.
K. sz.	kieti-l-ämen kieti-l-äen kieti-ten	kieti-äu-men kieti-äg-en kieti-äg-en	kieti-än-men kieti-ä-n kieti-än-en
T. sz.	kieti-l-u kieti-l-en kieti-änl	kieti-ä-u kieti-ä-en kieti-ä-en	kieti-än-u kieti-ä-n kieti-än-l

Praeteritum.

E. sz.	kietis-l-em kietis-l-en kietis-tä	kiets-äu-m kiets-ä-en kiets-äg-ä	kiets-än-em kiets-ä-n kiets-än-ä
K. sz.	kietis-l-ämen kietis-l-än kietis-ten	kiets-ägä-men kiets-äg-en kiets-äg-en	kiets-änä-men kiets-ä-n kiets-än-en

T. sz.	kietis-l-u	kiets-ä-u	kiets-än-u
	kietis-l-en	kiets-äg-en	kiets-än-u
	kietis-änl	kiets-äg-en	kiets-änl.

Conditionalis.

Egy. sz.	kietnu-l-em	kietnu-äu-m	kietnu-an-em
	kietnu-l-en	kietnu-äu-n	kietnu-a-n
	kietnu-tä	kietnu-äg-ä	kietnu-an-ä
K. sz.	kietnu-l-ämen	kietnu-äu-men	kietnu-an-men
	kietnu-l-en	kietnu-ä-en	kietnu-a-n
	kietnu-ten	kietnu-äg-en	kietnu-an-en
T. sz.	kietnu-l-u	kietnu-ä-u	kietnu-an-u
	kietnu-l-en	kietnu-ä-en	kietnu-a-n
	kietnu-änl	kietnu-äg-en	kietnu-änl.

Jegyezze meg mindjárt az olvasó, hogy a vogul nyelv az első személyt nem teszi tárgyiragnak, ebben különbözik tehát a mordvintól, mely a *kučan* (kietém, követek és küldök) szót az első személynek tárgyi ragával is mondhatja, így: *kučasamak* te követsz engemet, *kučaman'* ő követ engemet stb. De kiteszi a vogul a második és harmadik tárgyi személyt, mint a magyar, mert *kietilem* azt teszi követlek és követem őt stb. Különbözik azonban a magyartól abban, hogy a tárgyi személyt kettős számba is teheti (mit a mordvin sem tehet), és többes számba (mit a mordvin is tehet).

A vogul név- és igeragozás annyira világos és tényezőji szerint is átlátszó, hogy mintának lehetne venni. A viszonyító ragokat mellőzvé, melyekben úgysem fordulnak elő a személyi névmások, tekintsük a névszó birtokos ragjait s az igeszónak alanyi és tárgyi ragjait. Ez pedig legjobban eshetik meg, ha egymás mellé teszszük az illetőket, így :

lu-m	lovam	kieté-m	követek	kietl-l(e)m	követem	ötet v. követ-
lu-n	lovad	kieté-n	követsz	kietl-l(e)n	követed	„ [lek
lu-ä(tä)	lova	kietl	követ	kietl-tä	követi	„
lumen	kettőnk	kietl-men	ketten	kietl-l-ämen	ketten	követjük
lu-en	lova	kietl-en	köve-	kietl-ten	ötet	
lu-en	stb.	kietl-e	tünk stb.	kietl-ten	stb.	

lu-u	sokunk	kiete-u	köve-	kieti-l-u	sokan követjük
lu-un	lova	kiete-én	tünk	kieti-l-en	ötet
lu-ánl	stb.	kieté-t	stb.	kieti-án-l	stb.

lu-áu-m	két lovam	kieti-áu-m	követem a kettőt
lu-á-en	két lovad	kieti-á-n	követed a kettőt
lu-ág-ä	két lova	kieti-ág-ä	követi a kettőt
lu-ágä-men	kettőnk két lova	kieti-äu-men	ketten a kettőt követjük
lu-ág-en	kettőtök két lova	kieti-äg-en	" " követitek
lu-ág-en	kettejök két lova	kieti-äg-en	" " követik
lu-á-u	sokunk két lova	kieti-ä-u	sokan a kettőt követjük
lu-ág-en	sokotok két lova	kieti-ä-en	" " követitek
lu-ág-ä	sokuk két lova	kieti-ä-en	" " követik

lu-án-em	lovaim	kieti-än-em	öket követem
lu-án-en	lovaid	kieti-ä-n	" követed
lu-án-ä	lovai	kieti-än-ä	" követi
lu-ánä-men	kettőnk sok lova	kieti-än-men	ketten öket követjük
lu-án-en	kettőtök " "	kieti-ä-n	" " követitek
lu-án-en	kettejök " "	kieti-än-en	" " követik
lu-án-u	sokunk sok	kieti-än-u	sokon öket követjük
lu-án-en	lovai stb.	kieti-ä-n	" " követitek
lu-án-l		kieti-än-l	" " követik

Világos ebből, hogy a vogul nyelvben a személynévmásbeli ragok ugyanazok a névszók után, mint birtokosok, s az igeszók után, mint alanyjelelők. De az alanyjelelőket a tárgyi ragozásban megelőzi a tárgyi jelelő, úgymint *l* és *tä*, mely egy tárgyat jelöl; *aga* (*ägü*), és *m* előtt *au*, *äu* *), mely két tárgyat jelöl; *s* az *an* (*än*), mely sok tárgyat jelöl. Kérdés már, e tárgyjelelők honnan valók? A *tä*-ről meggyőződünk, hogy vagy személyi névmás (*täu*), vagy mutató névmás (*tü*). A többi is alkalmasint névmásféle, ha nem bírom is még önállóságokban felmutatni.

*) A torok-hang *k*, *g*, *u*-ra *ü*-re szeret változni, ha *m* követi, p. o. *jägä* atya, *jäum* atyám; a finnben is, p. o. *kakra* és *kaura* zab. Általában a torok és ajakhangok magánhangzóra változnak, p. o. a latin *factum*, francziában *fait*, *agua* = *eau*, a német *weg* = út, angolban *way*, norvégben *wei-r* = az út.

Még a finn nyelvben is van nyoma annak, hogy az ige kétféle ragokat veszen föl, mit hasonlókép számba kell venni, ha kimerítően akarunk e tárgyról értekezni. Minthogy az említett nyomok csak a keleti finnségben, a rúnokban és népmesékben fordulnak elő, s ezeket csak az utolsó időkben gyűjtötték össze és adták ki: a régibb finn nyelvtanok nem igen tudnak róluk, s az újabbak is úgy vannak velök, mint mi voltunk a magyar „határozott igeragozással.“ Lásunk egy példát:

siirrä-n	siirrä-t	siirtä-ä
mozdítok	mozdítsz	mozdít
siirrä-(m)me	siirrä-(n)ne	siirtä-vät
mozdítunk	mozdítottok	mozdítanak

Itt csak az alanyt jelező ragok vannak: *n t ä* (vi, pi), *me ne vät*. Felvilágosítást érdemel az egyes szám harmadik személye, mely *siirtää*. A szó töje *siirtä*, melynek *t*-je az első és második személyek ragjai előtt gyengül, s az előző hanghoz hasonúl, innen *siirrän* = *siirrämmе*, *siirrät* *siirränne*. A *siirtä* töhöz járúl a harmadik személybeli rag *va* többes számban *vät*; de a mai nyelv nem mondja:

siirtä-vä,	sono-va	tunte-va
mozdít	szól	tud, hanem tájszerint
siirtä-vi vagy	sa-novi vagy	tunte-vi vagy
siirtä-pi	sano-pi	tunte-pi, közönségesen pedig
siirtä-ä	sano-o	tunte-e azaz a <i>vi</i> , <i>pi</i> -re gyen-

gült *va-t* az előző magánhangzóhoz hasonítja.

A többes számban természetesen van:

siirtä-vät	sano-vat	tunte-vat.
------------	----------	------------

A többes szám első és második személyében a rag betűje *m* és *n* meg van kettőzve, melynek okát nem tudom még. Így lévén a finn ige alanyi ragozása, lássuk már a tetézett ragozást, azt t. i. melyben az alanyon kívül más rag is fordul elő, úgymint:

siirrä-i-n vagy siirrä-i-me	vagy	siirä-ih-(e)n
		mozdítom magamat, mozdúlok
siirrä-i-t	„	„ siirrä-ih-(e)t
		mozdítod magadat, mozdúlsz

siirrä-iks-e	mozdítja magát, mozdúl
siirrä-i-(m)me	mozdítjuk magunkat, mozdulunk
siirrä-i-(n)ne	mozdítjátok magatokat, mozdultok
siirrä-i-vät	mozdítják magokat, mozdúlnak

Ím az alanyi ragok előtt itt van *i*, *ih*, vagy *iks*. Mi az? Az *its* (*iht*, *iks*) alanyra mutató névmás (reflexivum), melyből a *siirrä-i-n*, *siirr-i-me* stbiben csak *i*, a *siirrä-ih-en* stbiben *ih*, végre az egyes szám harmadik személyében, a *siirrä-iks-e*-ben, *iks* van meg. Fordúlnak elő ilyenek is: *tunge-i-te* dugd magadat, szorítsd be magadat, *vedä-i-te* vond, húzd magadat. Ennyi nyoma van a tárgyi ragozásnak a finn nyelvben.

A miket a mordvin, vogul és finn nyelvekbeli tárgyi ragozásról felhoztam, azokat Gesenius nem tudta, nem is igen tudhatta, ki- nek tudománya a sémi nyelveket, különösen a hébert, tárgyazza vala, s ki a magyar nyelvről a hálai magyar tanulóktól hallott valamit. Gesenius, úgy hiszem, ha még élne, maga sem akarna tekintély lenni az áltaji nyelvtudományban: más részről szinte bizonyos vagyok benne, hogy a mit most már tudunk az áltaji nyelvekről, azt szívesebb figyelmére méltatná, mint méltatják a magyar nyelvészek.

— De hát mind ez tárgyi ragozás-e magyar értelemben, s nemde csak személynévmásokra hatás, arab, héber és perzsa értelemben? kérddheti Fogarasi. A ragozott igének alakjai azt mutatják mindenkinek, hogy mind a mordvin és vogul, mind a finn tárgyi ragozás teljesen megegyez a magyarral, minthogy a tárgyi jelelő az igető és az alanyi rag közzé jut, s az egész, tökéletes szó-alakot teszen: hollott az arab, héber, perzsa és más (olasz stb.) nyelvben az alanyi rag után bigyesztett névmás csak hozzásimulás útján ragad oda. — De a külső egyezésen kívül ott van az értelmi egyezés is, mit a mordvin nyelvmutatványból világosan ki lehet venni. Meggyőződhetünk tehát, hogy a magyar tárgyi igeragozást nem lehet a sémi vagy árja nyelvekbeli tényekhez hasonlítani, hanem csak a rokon áltaji nyelvekéihez, a melyek egyértelműek a magyar illető tényekkel.

HUNFALVY PÁL.